

Het Diepenheims huwelijksregister 1683 - 1810 : een eerste analyse

door dr Jaap van Soest

Toen op last van Napoleon in 1811 de burgerlijke stand werd ingevoerd, ging de overheid registers van geboorte, huwelijk en sterfte bijhouden. Voor die tijd was dat in een plaats als Diepenheim de taak van de kerk. Zolang de gereformeerde religie staatsgodsdienst was, kon een predikant een wettig huwelijk sluiten. Pas in 1795, bij de scheiding van kerk en staat, werd het burgerlijk huwelijk ingevoerd, en toen duurde het nog tot de Code Civil van 1804 eer het burgerlijk huwelijk de enige rechtsgeldige echtverbintenis werd.

Het oudste Diepenheims huwelijksregister komt dan ook uit het archief van de Johanneskerk ofwel - zoals het toen heette - de Gereformeerde Gemeente van Diepenheim. Het gaat terug tot het jaar 1683 - over eerdere jaren is nooit ergens een 'Deeps' huwelijksregister aangetroffen. Het originele huwelijksregister over de jaren 1683 - 1810 berust thans bij het Historisch Centrum Overijssel in Zwolle¹. Het bestaat eigenlijk uit twee banden, die samen een periode van ruim 127 jaar bestrijken. Helaas is er niets genoteerd vanaf augustus 1686 tot begin 1696 (het lidmatenboek van de kerk vertoont een zelfde hiaat), en ook de periode van 1767 tot en met 1790 (toen onder andere de bekende dominee Chevallereau in Diepenheim stond) ontbreekt. Het is niet meer na te gaan waardoor de hiaten zijn ontstaan; er zal die jaren toch wel getrouwd zijn ? Ook over de tijd van 1730 tot 1733 was eerst niets bijgehouden, maar kort daarna zijn die jaren met terugwerkende kracht nog zo goed mogelijk ingevuld. Al met al hebben we huwelijksgegevens over 93 jaren tussen 22 april 1683 en 16 december 1810.

In het huwelijksregister worden 785 echtparen genoemd. In 1740 is een echtpaar abusievelijk tweemaal in het trouwregister genoteerd; ze worden in dit artikel niet tweemaal meegeteld. Bij de namen en voornamen van bruid en bruidegom staan meestal de namen van de vaders, en vanaf 1793 ook van de moeders. De vermelding van de ouder(s) bleef achterwege als een weduwe of weduwnaar hertrouwde. Deze was immers door het eerdere huwelijk juridisch meerderjarig en had geen instemming van de vader meer nodig. Zo'n instemming was wel vereist bij eerste huwelijk van meisjes tot 20 jaar en van jongens tot 25 jaar.

Pas in 1810 verschijnen bij verschillende huwelijken ook de namen van twee getuigen, vermoedelijk omdat rond die tijd bruid en bruidegom hun handtekening moesten zetten. Als ze niet konden schrijven, waren twee getuigen die wel konden schrijven vereist om met hun handtekeningen te bevestigen dat de echtelieden inderdaad het kruisje hadden gezet bij hun naam onder de akte. Vaak wordt vermeld waar bruid of bruidegom vandaan komen en geregeld ook de plaats waar zij op het moment van aanmelding wonen, af en toe ook het beroep. We komen daar straks op terug.

Bijna alle inschrijvingen gaan vergezeld van meerdere data. Dit is om te beginnen de datum van inschrijving. De inschrijving was vergelijkbaar met wat later de ondertrouw zou heten : de aanstaande echtelieden meldden zich bij de predikant die hun voornemen vanaf de kansel zou aankondigen. Het woord "ondertrouw" duikt overigens pas in 1735 voor het eerst in het Diepenheimse register op. De verhouding tussen kerk en staat veranderde in 1795, maar

dat drong pas enkele jaren later in Diepenheim door. Vanaf 1798 is het kerkelijk huwelijksregister tevens ondertrouw- en trouw-boek van het Gericht Diepenheim². Dan begint elke inschrijving met de formulering : "[namen] zijn voor dezen Gerigte in ondertrouw opgenomen" en daarvoor tekent de verwalter (plaatsvervangend) rigter, een vertegenwoordiger niet van het kerkelijk maar van het burgerlijk gezag . Pas na diens handtekening mocht de predikant de verdere procedure in gang zetten. Maar dan is niets meer vanzelfsprekend: vanaf 1805 verschijnen aantekeningen van ondertrouw die niet door een kerkelijke huwelijksinzegening worden bevestigd. En in 1807 noteert een boze predikant in het huwelijksregister dat verscheidene personen door G. Kremers in ondertrouw zijn opgenomen zonder dat een extract daarvan naar de predikant is gestuurd voor het register³.

In latere transcripties is de datum van inschrijving vaak overgenomen als de huwelijksdatum, wat verwarring kan geven bij genealogisch onderzoek. Het misverstand is wel begrijpelijk. Tot ver in de achttiende eeuw werd de datum van inschrijving groot en opvallend in de marge van het trouwregister genoteerd, terwijl de datum van de huwelijksinzegening - die meestal drie à zes weken later was - er kleintjes bijgekrabbeld staat. Dit sloot aan bij de beleving van de meeste echtparen, die niet de inzegening maar de eerdere inschrijving zagen als de formele vastlegging van hun relatie. Bij de katholieken was dat ondenkbaar, voor hen gold het huwelijk als een sacrament en was de kerkelijke bevestiging dan ook het enige moment van de waarheid.

Tot ver in de twintigste eeuw bestond het gebruik - velen zullen dat nog uit eigen herinnering weten - om een voorgenomen huwelijk op drie opeenvolgende zondagen in de kerk af te kondigen. Wie bezwaren had, kon deze dan kenbaar maken. Het was een katholieke uitvinding die de protestanten in 1578 hadden overgenomen omdat het een bruikbare vorm van sociale controle tegen dubbelhuwelijken en andere ongerechtigheden was. In het Diepenheims huwelijksregister staan de data van de afkondigingen bij het voorgenomen huwelijk genoteerd. Meestal staat erbij dat de aanstaande bruid en bruidegom "hier onverhinderd zijn afgekondigd" of dat het huwelijk "onverhinderd" is ingezegend. Slechts eenmaal, in 1801, schrijft de predikant "niet getrouwd" , zonder overigens te vermelden of dat het gevolg was van ingebrachte bezwaren. In 1726 zijn de afkondigingen van een voorgenomen huwelijk "op verzoek van de bruidegom door de drost opgegeven" en volgde ook geen huwelijk; welk drama zat daarachter ? Heftig was het ook in 1706, toen na drie afkondigingen de bruid kwam te overlijden voordat het huwelijk kon worden bevestigd.

Het afroepen gebeurde met zo grote regelmaat, dat het blijkbaar het vermelden waard was als er een zondag tussenuit was gevallen "omdat er die dag niet gepredikt werd". Bij afwezigheid van een predikant werd dus niet afgeroepen, al bestond ook hier weer de uitzondering op de regel : soms werd een voorgenomen huwelijk door een lid van de Kerkeraad afgeroepen. In spoedgevallen - waarvan de reden zich gemakkelijk laat raden - werd van het schema afgeweken. Zo werd in 1707 een huwelijksvoornemen op 13 maart 's morgens afgeroepen, nogmaals op diezelfde 13 maart 's middags, de derde afkondiging was op 20 maart 's morgens, en diezelfde 20 maart werd 's middags het huwelijk bevestigd en ingezegend. In 1713 werd een huwelijk zelfs driemaal op dezelfde dag afgekondigd.

De laatste datum bij ieder paar namen in het register tenslotte is die van de inzegening of bevestiging van het huwelijk. Aan de hand van die data is ook na te gaan in welke perioden Diepenheim geen volledig eigen predikant had, en zich moest behelpen met een gedeelte of

een rondreizende voorganger. Dan werden er soms twee, en een enkele maal zelfs drie huwelijken op een dag ingezegend. Waar in het register de huwelijksdatum ontbreekt, is meestal sprake van inzegening elders en door een andere voorganger.

Een bijzondere gebeurtenis was het huwelijk van Mechtild Bentinck, op 3 april 1703. Zij was geboren en getogen op Huis Diepenheim en met speciale toestemming van de drost trouwde zij niet in de kerk maar op het Huis Diepenheim, in aanwezigheid van de Kerkeraad en ander gezelschap. Zo'n uitzondering was andere Bentincks niet gegeven; als we het huwelijksregister mogen geloven, trouwden die gewoon in de kerk. Voorafgaande instemming van de drost was ook nodig toen in 1716 een volle neef en nicht met elkaar wilden trouwen. Ook eenmalig in ruim een eeuw is de aantekening van de predikant dat hij een Diepenheims huwelijk in Markelo heeft ingezegend omdat hij daar die dag een preekbeurt had - en dan denk je: kon het niet een week wachten ?

Wanneer een Diepenheimse man of vrouw wilde trouwen met iemand van elders, werd het voorgenomen huwelijk in beide woonplaatsen in het huwelijksregister opgenomen en in beide kerken driemaal afgeroepen. Hiervan werd dan een bevestiging, een "attestatie" opgemaakt en opgestuurd. Een vrouw uit Diepenheim en een man uit Markelo - bijvoorbeeld - konden kiezen waar ze hun huwelijk wilden laten inzegenen, maar hun voornemen moest zowel in Diepenheim als in Markelo worden ingeschreven en driemaal afgeroepen. Werd het huwelijk in Diepenheim bevestigd, dan noteerde de predikant hier dat het gebeurde "met attestatie van Markelo"; was de bevestiging in Markelo, dan noteerde de Diepenheimse predikant "met attestatie naar Markelo" : over en weer verschaften men elkaar het bewijs van correcte afroepen. En als het eens niet correct was gegaan, werd dat ook eerlijk gemeld; de predikant van Gelselaar schreef in 1724 bij een attestatie dat hij maar twee afroepen had gedaan en de derde was vergeten. In 1725 vinden we eenmalig de aantekening dat een huwelijksinzegening plaatsvindt "op attestatie van de richter". Over enkele jaren tussen 1730 en 1741 zijn geen attestaties van of naar andere gemeenten genoteerd.

Geregeld was er sprake van twee-richting-verkeer met attestaties . Een soldaat uit het Deventer garnizoen kwam in 1713 naar Diepenheim met trouwplannen die in Deventer al waren afgekondigd. Het bewijs daarvan, de Deventer attestatie, leverde blijkbaar genoeg vertrouwen voor een spoedprocedure in Diepenheim met drie afroepen op een dag en nog diezelfde middag een "attestatie naar Deventer", zodat de soldaat naar zijn standplaats kon terugkeren om daar te trouwen met zijn Diepenheimse bruid. In een ander geval, in 1697, ging er een attestatie van Diepenheim naar Deventer maar werd later besloten dat het huwelijk toch in Diepenheim zou worden ingezegend en ging er dus weer een attestatie van Deventer naar Diepenheim.

Dankzij de attestaties kunnen we van bijna alle huwelijken in het Diepenheimse register nagaan of ze in Diepenheim zijn ingezegend of elders. Meestal ging de attestatie van Diepenheim naar een expliciet genoemde plaats, maar enkele malen was het blijkbaar nog niet duidelijk waar de huwelijksinzegening zou plaatsvinden; dan werd een attestatie gegeven "naar Utrecht of elders" (de bruid dient bij een familie in Utrecht), "naar Deventer of elders" (de bruid komt van Deventer), "naar Raalte of elders" (de bruidegom is baron Bentinck van Schoonheeten), "naar Markelo of Goor" (de bruidegom woont in Kerspel Goor), "naar Markelo of Delden" (de bruid komt van Wiene), "naar Wijhe of Dalfsen" (de bruidegom komt uit de omgeving van Wijhe) - om enkele voorbeelden te noemen.

Als het al niet bij de naam is vermeld, kunnen we bij de attestaties zien waar bruid of bruidegom vandaan komt. Soms is er sprake van meerdere attestaties voor een huwelijk : bijvoorbeeld een bruid uit Markvelde en een bruidegom uit het Westervliet brengen attestaties mee uit Neede en Markelo voor hun huwelijk in Diepenheim; hun voorgenomen huwelijk is dus in drie kerken afgekondigd. Een bruid van Diepenheimse komaf die intussen in Amsterdam woont, brengt een attestatie van Amsterdam mee, en haar echtgenoot een van Goor, voor hun huwelijk in Diepenheim; ook hun plannen zijn in drie kerken gemeld.

In de zeventiende en een groot deel van de achttiende eeuw werd door de overheid een huwelijk in de staatskerk wel, maar een katholiek huwelijk niet erkend. Voor een (kerkelijk gesproken) gemengd huwelijk golden strenge regels. De Staten van Overijssel hadden bij ordonnantie bepaald dat een katholiek zich moest vervoegen bij de drost om daar onder ede te verklaren dat kinderen uit het aanstaande huwelijk zouden worden opgevoed in de gereformeerde religie⁴. De drost schreef vervolgens aan de predikant om te melden dat de eed naar behoren was afgelegd en het huwelijk kon worden ingeschreven, en de predikant noteerde in het huwelijksregister de toestemming van de drost met naam en datum. Zo lezen we in 1705 bijvoorbeeld : "Deze bruid als rooms gezind zijnde heeft volgens ordonnantie der Staten dezer Provincie onder ede voor de heer drost beloofd en verzekerd dat de kinderen die ze krijgen zullen in de gereformeerde godsdienst zullen opgevoed worden ; gelijk [de drost] met zijn eigen handschrift aan mij pastor verzekerd en de inschrijving geaccordeerd heeft". En een jaar later, in 1706 : "De bruidegom roomsgezind zijnde heeft ingevolgd ordonnantie van de E.M. Staten met solemnelen ede tot God Almachtig... beloofd de gereformeerden geen moeilijkheid over de godsdienst te zullen aandoen en dat de kinderen van hun in de gereformeerde godsdienst zullen opgevoed worden". Er zijn negen van dergelijke aantekeningen tussen 1702 en 1721. Een enkele maal is er geen belofte, maar wordt het gemengde huwelijk bevestigd na het tonen van een attestatie van "de Paepsche Pastor".

Vervolgens is er decennia lang geen katholiek te bespeuren - althans niet in het Diepenheimse huwelijksregister. Was er toen misschien een strenge predikant die niet meewerkte ? Vanaf 1753 is er weer een half dozijn gemengde huwelijken die gewoon werden afgeroepen en hier ingezegend of van attestaties voorzien voor inzegening elders.

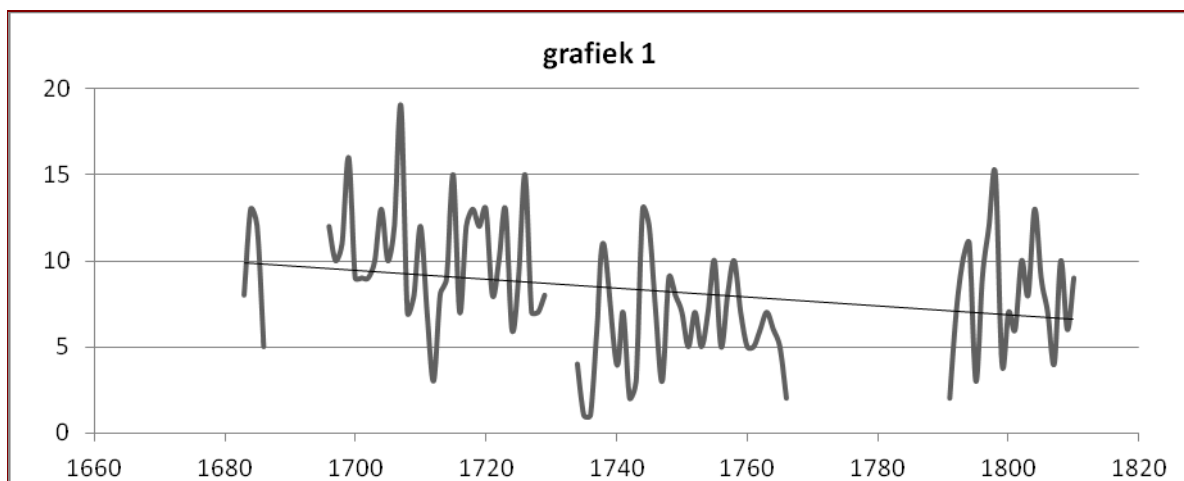
Tussen 1791 en 1793 komt het kort na elkaar viermaal voor dat twee katholieken in Diepenheim trouwen : ook hun voorgenomen huwelijk wordt in de gereformeerde kerk ingeschreven, driemaal afgekondigd, en ingezegend. Het doet wat vreemd aan, maar er was voor katholieken nu eenmaal geen andere mogelijkheid om een huwelijk wettig te laten registreren. Alleen de belofte om de kinderen gereformeerd op te voeden, blijft in zo'n geval achterwege.

Pas later - na de scheiding van kerk en staat in 1795 maar voor de invoering van de burgerlijke stand in 1811 - worden katholieke huwelijken alleen nog ingeschreven in het kerkelijk trouwregister van Diepenheim, zonder afroepen of inzegening. Dat gebeurt dan op gezag van pastoor G. van den Linden. Hij had een schuur- of schuilkerk op 't Slot, bij wat nu de Slotsweg is buiten Hengevelde. Na de sluiting van de katholieke kapel op Huize Heeckeren, een eeuw eerder, was dit het kerkelijk trefpunt voor de katholieken in de wijde omgeving. "Getrouwd op het Slot" of "getrouwd te Hengevelde blijkens attest van de roomse priester aldaar" staat er dan in het Diepenheimse register.

Analyse

Met alle detailgegevens van 785 huwelijken verspreid over 93 jaren hebben we een gegevensbestand dat voldoende omvangrijk is voor diverse analyses. Vanwege een aantal onregelmatigheden in de registratie mogen we hierbij overigens niet al te veel belang hechten aan absolute getallen, maar zullen we vooral kijken naar onderlinge verhoudingen.

Het eerste wat opvalt, en in grafiek 1 ook zichtbaar wordt, is de grote wisseling in het aantal huwelijken per jaar. Gemiddeld gaat het in de onderzochte jaren om iets meer dan 8 huwelijken per jaar, maar een enkele maal zijn er 19 en herhaaldelijk zijn er maar een of twee. Het is verleidelijk een causaal verband te zoeken: werd er in perioden van misoogst of politieke onrust (of beide gecombineerd) minder getrouwd en was er dan later misschien een inhaal-slag? Er zijn niet voldoende concrete indicatoren om een correlatie zichtbaar te maken. De winters van 1716, 1729, 1740 en 1763 waren bijzonder streng, er was grote veesterfte in 1745, de misoogst van 1772 zorgde voor hongersnood in heel Twente - maar hadden die verschijnselen aantoonbaar invloed op het aantal huwelijken in dezelfde en direkt eropvolgende jaren?

De trendlijn in de grafiek toont aan dat er vroeg in de achttiende eeuw gemiddeld meer werd getrouwd dan later in diezelfde eeuw, terwijl de armoede vanaf omstreeks 1760 minder schrijnend was dan in de decennia daarvoor: maar een verband is niet aantoonbaar.

Het is ook interessant te kijken naar de spreiding van de huwelijken door het jaar. In april werd het meest getrouwd, en ook oktober was een drukke huwelijksmaand. In juli, augustus en september was er veel werk op het land en werd er veel minder vaak tijd gemaakt voor een huwelijksfeest. In december en januari, als het werk op het land bijna stil lag, zal het wel de kou geweest zijn die de trouwlustigen tegenhield; die wintermaanden scoren even laag als juli en augustus. *(de bovenste curve in grafiek 2 betreft ondertrouw, de onderste lijn geeft het aantal ingezegende huwelijken weer; het verschil wordt vooral bepaald door de huwelijken die in Diepenheim werden afgekondigd maar elders ingezegend).*

Een open samenleving

Voor onze geografische analyse onderscheiden we Diepenheim en drie ringen daaromheen.

Tot de Diepenheimers rekenen we inwoners van het stadje, van "het dorp" (de Negenhuizen), en van het Gericht dat soms ook "kerspel Diepenheim" wordt genoemd. In dit artikel maken we geen onderscheid tussen deze aanduidingen, omdat ze in het huwelijksregister vaak nogal willekeurig of door elkaar worden gebruikt. Alleen in sommige perioden wordt systematisch verschil gemaakt tussen mensen die wonen "in Diepenheim" (d.w.z. de stad) en die wonen "onder Diepenheim" (d.w.z. het buitengebied). Ook mensen die oorspronkelijk van elders komen maar hier min of meer permanent wonen en werken worden nu even tot de lokale bevolking gerekend - al brengen ze bij een voorgenomen huwelijk meestal wel een attestatie uit hun oorspronkelijke woonplaats mee.

Markelo, Neede, Goor, Delden en Gelselaar beschouwen we als de "eerste ring" rondom Diepenheim. In het huwelijksregister is vaak een nadere aanduiding te vinden voor de herkomst van de huwelijkskandidaten. Dat is dan meestal uit het ruime overgangsgebied tussen Diepenheim en de genoemde plaatsen. Voor Markelo is dat vooral het gebied rond Stokkum, en het Westervlier (dat tot 1818 nog niet bij Diepenheim hoorde). Langs de Schipbeek zijn er natuurlijk veel contacten met de 'overkant' bij Gelselaar, en verderop met Noordijk dat onder Neede viel. In noordelijke richting was er veel contact met Kerspel Goor. Naar het oosten was er een overgangsgebied met Ambt Delden. Hiertoe hoorde ook Hengevelde, waar de katholieke schuurkerk aan het einde van de achttiende eeuw ineens meer betekenis kreeg.

Tot een tweede ring rekenen we Deventer (de stad aan de IJssel was voor Diepenheim belangrijker dan de Twentse steden in het oosten), en verder Holten, Enter, Geesteren, Lochem, Haaksbergen en Eibergen.

De derde ring, tenslotte, bestrijkt de rest van de Nederlanden en het grensgebied. Van Bocholt tot Amsterdam, van Meppel tot 's-Gravenhage kwamen en gingen bruiden en bruidegommen. Veruit de meeste van hen waren verbonden met Overijssel, waarbij opvalt dat de steden van Twente ontbreken (Oldenzaal) of slechts sporadisch voorkomen (Almelo, Ootmarsum, Enschede). Voor de demografische ontwikkelingen was de noord-zuid-as blijkbaar belangrijker (Rijssen, Raalte, Zwolle).

Tabel 1 bevat een samenvattend overzicht van alle geregistreerde huwelijken.

Van het open karakter van de Diepenheimse samenleving krijgen we al een eerste indruk als we kijken naar het aantal huwelijken tussen Diepenheimers onderling. Van alle mannen en vrouwen in het huwelijksregister is 62 % afkomstig uit Diepenheim (als gezegd : stad en buitengebied samen); van hen trouwt iets meer dan de helft met een andere Diepenheimer. In slechts 34 % van alle geregistreerde huwelijken zijn zowel bruid als bruidegom afkomstig van Diepenheim. Bij tweederde van de huwelijken is een van beide partners, of zijn beide partners afkomstig van elders. Het intensieve verkeer met de buitenwereld wordt bevestigd door de attestaties. De registratie ervan is niet volledig, maar dan nog zijn er bij de 785 huwelijken niet minder dan 411 attestaties vanuit elders naar Diepenheim of vanuit Diepenheim naar elders afgegeven.

In tabel 2 zijn alle plaatsen waarvandaan attestaties kwamen of waarheen attestaties gingen opgesomd.

Diepenheimse mannen vonden vaker dan Diepenheimse vrouwen een partner in de eerste ring, het gebied direkt grenzend aan Diepenheim en zijn buitengebied (25 tegen 21 %). Diepenheimse vrouwen daarentegen vonden vaker dan de Diepenheimse mannen een partner in de verderafgelegen plaatsen (24 tegen 20 %). Zo vinden 51 Diepenheimse mannen een vrouw in het Westervlier, Gelselaar en Neede, terwijl maar 32 Diepenheimse vrouwen daar een man vinden. En omgekeerd vinden 32 Diepenheimse vrouwen een man in Geesteren, Haaksbergen en Eibergen, terwijl maar 23 Diepenheimse mannen daar een vrouw vinden. Dit wijst op een grotere mobiliteit van de vrouwen dan van de mannen. De verklaring kan liggen in een sterkere gebondenheid van de Diepenheimse mannen aan grond of werkkring. Misschien kan het ook duiden op een klein maar toch structureel vrouwenoverschot in Diepenheim en in bepaalde plaatsen in de direkte omgeving. De aantallen zijn te klein om er harde conclusies aan te verbinden, maar het ziet er toch naar uit dat Gelselaar, het Westervlier, Hengevelde en Neede meer bruiden leverden voor Diepenheimse mannen, terwijl Stokkum, Noordijk en Delden meer mannen leverden voor Diepenheimse bruiden.

Bij de huwelijken met een partner uit de eerste ring werd aanzienlijk vaker gekozen voor een inzegening in Diepenheim dan een kerkelijke plechtigheid elders - zoals blijkt uit de slechts 84 attestaties richting Markelo, Neede, Goor, Delden en Gelselaar tegenover 135 attestaties daarvandaan richting Diepenheim. Bij een huwelijk met een buitenstaander van verderaf ging het veel meer gelijk op en werd er bijna even vaak elders getrouwd als in Diepenheim : 89 tegen 86 attestaties.

Het valt verder op dat de Diepenheimse weduwnaars vaker dan de weduwen een nieuwe partner vonden in Diepenheim of directe omgeving, terwijl de Diepenheimse weduwen vaker hertrouwden met een man van elders : blijkbaar waren ook de weduwnaars meer aan grond of huis of werkkring gebonden dan de weduwen. Het komt 24 maal voor dat een weduwnaar hertrouwt met een weduwe, waarbij dan 13 keer een lokale weduwnaar met een lokale weduwe hertrouwt en 7 keer een lokale weduwnaar met een weduwe van elders.

Leeftijd

De leeftijden van bruid en bruidegom, en van hun ouders, zijn niet genoteerd en alleen met veel aanvullend onderzoek - en dan nog niet volledig - te achterhalen. Toch kunnen we er wel wat van zeggen. In het register worden 1162 vaders met name genoemd. Van hen zijn er 540 niet meer in leven op de dag dat een van hun kinderen zich laat inschrijven om te trouwen. Dat is 46 %. Het zegt iets over de levensverwachting in de achttiende eeuw : de kans dat je ouder dan 50 werd was niet zo heel groot. Maar er zijn verschillen. Mannen trouwden gemiddeld op wat latere leeftijd dan vrouwen, de kans dat de vader van de bruidegom was overleden was dus groter dan de kans dat de vader van de bruid was overleden. En dat klopt : van de vaders van de bruidegom is 48% overleden, van de vaders van de bruid 'slechts' 45%. Ook bij de moeders is er een klein verschil (resp. 7 en 5 %), maar deze cijfers zijn minder betrouwbaar. De moeders werden pas vanaf 1793 genoteerd, en toen werd niet altijd aangegeven of zij al dan niet nog in leven waren; bovendien was de levensverwachting intussen hoger dan eerder in de achttiende eeuw.

In het huwelijksregister zien we ook andere sporen betreffende de levensverwachting. Van de 785 huwelijken zijn er niet minder dan 219 waarbij een weduwe en/of weduwnaar partij is. Dat is meer dan een kwart. Zoals te verwachten waren er meer weduwnaars (133) dan weduwen (110); naast alle andere risico's hadden vrouwen immers het risico van het kraambed.

Beroep

Tenslotte enkele opmerkingen over beroepen die in het huwelijksregister genoemd worden. Bij zowel vrouwen als mannen wordt geregeld genoteerd waar ze werkzaam zijn : "dient op het huis te Westervliet", "dient op het Nijenhuis" , en dergelijke. Vaak hebben de echtelieden elkaar daar leren kennen, zoals dan blijkt uit aantekeningen als "dienen beide op het Warmelo" . Maar overigens wordt bij de vrouwen geen enkele keer het beroep genoemd, en bij de mannen ook alleen bij uitzondering; tot 1737 wel 39 keer, daarna nog slechts tweemaal. Officiële functies waren blijkbaar altijd het vermelden waard : negen maal is er sprake van een burgemeester, en dan ook nog enkele keren van een borgman, een richter of een scholte. Driemaal is er bij de huwelijkskandidaten een predikant, en meermaals een diaken, een schoolmeester of een koster. Militaire functies komen geregeld voor : van luitenant-generaal tot sergeant, van korporaal tot soldaat, ruiter of vaandrager. Maar terwijl er heel wat boerenzoons in de echt werden verbonden, wordt in ruim een eeuw slechts een enkele maal een "bouwman" (landbouwer) expliciet genoemd, in 1703. Andere beroepen die blijkbaar interessant genoeg waren om te vermelden waren de kooikers (tweemaal) en de houtvester (eenmaal). Van de vier hoveniers die in Diepenheim trouwden waren er twee werkzaam op "het koninklijke huis Rijswijk" - de gebroeders Smelsink ontleenden in 1698 een bijzondere status aan hun werkkring bij het Huis ter Nieuburch waar een jaar eerder de Vrede van Rijswijk was getekend. Het onverwachte lijntje van het kleine Diepenheim naar de grote wereldpolitiek was ongetwijfeld via de Bentincks tot stand gekomen.

-
1. HCO 0124-170 en 174; een nieuwe transcriptie van mijn hand op <http://www.dehofmarken.nl/hofmarken/diepenheim/pdf/huwelijksregister%20versie%202016.pdf>
 2. De jaarlijkse inspectie van het huwelijksregister door de drost vindt echter pas voor het eerst plaats op 16 januari 1804, door J.B. Auffmorth (dorst van 1802 tot 1807).
 3. Deze G. Kremers is dezelfde die als administrateur van de marke van Diepenheim langdurig en ernstig nalatig was.
 4. Resoluties van 17 maart 1757 en 18 oktober 1759.

tabel 1 : Het Diepenheims huwelijksregister 1683 - 1810

vrouw

		Diepenheim-stad	Diepenheim-dorp	Diepenheim-Gericht	Diepenheim-imm	Markvelde	Hengevelde	Westervliet	Stokkum	Markelo	Gelselaar	Noordijk	Neede	Kerspel Goor	Goor	Delden Gericht	Delden	Geesteren	Lochem	Haaksbergen	Eibergen	Holten	Deventer	Enter	overige		totaal	
man	Diepenheim-stad	111		21	12	3	2	6	2	8	4	2	11	5	6	6		6	6	1	6	7	8		26		259	
	Diepenheim-dorp	1	4	4	3	1	2	1	1	2			3							1	1	1			1		26	
	Diepenheim-Gericht	7	5	65	5	3	3	4	5	5	13		8	4	4	6	1		1	3	2	3		3	1	12		163
	Diepenheim-immigrant	10	3	4	14						1										3					4		39
	Markvelde	3		4		1								1							1							10
	Hengevelde		2	1													1				1							5
	Westervliet	1		3	2	1		5	1	1	1		1	1					1									18
	Stokkum	3	1	7	1				1										1		1							15
	Markelo	3		3	1			2																				9
	Gelselaar	2	1	6	2				1		4					1				2								19
	Noordijk	3	1	4	1			1																				10
	Neede	5		9	1									1							1							17
	Kerspel Goor	3	1	2	1			2							1													10
	Goor	7		2	1			1			1					1										2		15
	Delden Gericht	1	4	6	2																1					1		15
	Delden	2		1													1											4
	Geesteren	5		7																			1					13
	Lochem	6		2							1															3		12
	Haaksbergen	6	1	4		1											1				1					1		15
	Eibergen	4		5																								9
Holten	2		1																								3	
Deventer	4		3	1																							8	
Enter	2	1	3	1																							7	
overige	33		22	7			1	1	1	2	1				1	1	2	1	1	1		1	1	1	8		84	
totaal	224	24	189	55	10	8	23	12	18	26	2	25	11	12	16	4	10	12	14	9	9	12	2	58		785		

tabel 2 : attestaties voor een huwelijk, 1683 - 1810

	van Diepenheim naar elders	van elders naar Diepenheim	totaal
Markelo	27	51	78
Neede	12	34	46
Goor	17	21	38
Delden	12	18	30
Gelselaar	16	11	27
getrouwd op het Slot		17	
Deventer	11	7	18
Lochem	9	7	16
Haaksbergen	6	10	16
Geesteren	6	8	14
Eibergen	5	9	14
Holten	4	2	6
Enter	1	2	3
Rijssen	4	3	7
Zwolle	1	6	7
Rekken	4	1	5
Raalte	3	2	5
Vorden	3	1	4
Warnsveld	3	1	4
Ootmarsum	2	2	4
Zutphen	2	2	4
Borculo	1	3	4
onbekend	1	3	4
Groenlo	1	2	3
Enschede	0	3	3
Utrecht	3	0	3
Amsterdam	1	2	3
Borne	2	0	2
Wilpe	1	1	2
Bochholt	0	2	2
Gramsbergen	1	0	1
s-Gravenhage	1	0	1
Den Ham	1	0	1
Doesburg	1	0	1
Elburg	1	0	1
Heino	1	0	1
Helderen	1	0	1

Lienden	1	0	1
Mastenbroek	1	0	1
Weerselo	1	0	1
Wijhe	1	0	1
IJsselmuiden	1	0	1
Almelo	0	1	1
Almen	0	1	1
Apeldoorn	0	1	1
Bathmen	1	0	1
Bawinkel	1	0	1
Beekbergen	1	0	1
Haarlem	0	1	1
Hatterij	0	1	1
Loenen	0	1	1
Meppel	0	1	1